Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
Juristi Tanja Salisma
tanja.salisma@tukiliitto.fi
puh. 050 3160 663

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunnan kirjallinen lausuntopyyntö (ti 11.11.2025 klo 10) / HE 92/2025 vp
Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta

LAUSUNNON ANTAJA

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Tukiliitto on valtakunnallinen jäsenyhdistystensä muodostama ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestö, jonka kohderyhmään kuuluvat apua ja tukea asioiden ymmärtämiseen, oppimiseen ja arjen toimintoihin tarvitsevat ennen aikuisikää vammautuneet henkilöt sekä heidän perheensä ja muut läheisensä.

Tukiliiton tarkoituksena on edistää perusoikeuksien ja erityisesti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa määriteltyjen ihmisoikeuksien toteutumista, tukea osallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä itsemääräämisoikeutta kaikissa elämänvaiheissa sekä edistää yhteiskunnan muutosta sellaiseksi, että mahdollisuudet toimivaan arkeen ja yksilölliseen elämään toteutuvat.

Olemme toimineet vuodesta 1961. Jäsenistömme muodostuu paikallisista, alueellisista ja valtakunnallisista yhdistyksistä, joita on n. 150 kpl. Henkilöjäseniä yhdistyksissä on noin 14 000. Jäsenemme ovat kehitysvammaisia ihmisiä, heidän läheisiään, alan ammattilaisia ja muita kansalaisia, joille asia on tärkeä. Suomessa on arvioitu olevan noin 50 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma.

LAUSUNTO

Kehitysvammaisten Tukiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua vammaispalvelulain 2 §:n muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä.

Säästösyistä esitetyt muutokset vammaispalvelulakiin tulee hylätä

Tukiliitto katsoo, että hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta tulee hylätä. Katsomme, että esitettyä muutosta ei todellisuudessa tarvita siihen, että päästään esityksen tavoitteisiin vammaispalveluiden saatavuuden turvaamisesta ja vammaispalvelulain säilymisestä vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina. Esitys ei myöskään auttaisi vammaispalveluiden rahoituksen turvaamista vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävällä tavalla.

Esitystä laadittaessa vaikuttaa jääneen kokonaan huomiotta se, miten sen sijaan, että vammaispalveluiden piiriin uhkaisi tällä hetkellä tulla joitain ihmisiä, jotka eivät sinne kuulu (esim. henkilöitä, joiden palvelutarpeet johtuvat vammaisuuden sijasta tavanomaisesta ikääntymisestä), jo viime joulukuussa hyväksytyt tiukennukset vammaispalvelulain soveltamisalapykälään (2 §) ja hyvinvointialueiden säästöpaineet ovat johtaneet siihen, että vammaisten ihmisten pääsy vammaispalveluihin on uuden vammaispalvelulain vuoden alusta tapahtuneen voimaantulon jälkeen selvästi vaikeutunut. Tämä näkyy laajassa lakineuvontapalvelussamme (vastattuja yhteydenottoja tänä vuonna tähän mennessä yli 1400 kappaletta), hyvinvointialueiden laatimissa tyypillisesti asiakkaiden oikeuksia kaventavissa soveltamisohjeissa sekä Vammaisfoorumin hyvinvointialueiden vammaispalvelujen ammattilaisille sekä vammaispalvelujen asiakkaille tekemien kyselyjen vastauksissa (asiakaskyselyn raportti julkaistaan joulukuussa, mutta ammattilaisten kyselyn raportti löytyy jo Vammaisfoorumin sivuilta: https://static1.squarespace.com/static/6877720082945418b03f50f0/t/68f21e43f345bc3296ceb12c/1760697923862/VF+raportti+ammattilaisten+kokemuksista+uuden+vammaispalvelulain+soveltamisesta+22.9.2025.pdf).

Sen sijaan, että vammaispalveluihin pyrkisi tai pääsisi niiden erityispalveluiden luonteen vaarantavalla tavalla esimerkiksi ikääntyneitä ihmisiä, yhä useampi vammainen ihminen iästä riippumatta siis joko ohjataan yleislainsäädännön, kuten sosiaalihuoltolain, mukaisiin palveluihin, jotka eivät yleensä vastaa riittävästi heidän tarpeisiinsa, tai he jäävät kokonaan vaille vamman vuoksi tarvitsemiaan palveluita. Näitä tilanteita tulee jatkuvasti vastaan esimerkiksi suhteellisen laajassa lakineuvontatoiminnassamme (vastattu toistaiseksi tänä vuonna n. 1350 yhteydenottoon) sekä myös yllä mainitun Vammaisfoorumin kyselyn vastauksissa, joiden perusteella muun muassa lähes puolet (48 %) kyselyyn vastanneista ammattilaista on ohjannut asiakkaita aiempaa voimakkaammin yleislakien mukaisiin palveluihin.

Vaikka aiemmin vammaispalveluiden saamisessa usein väliinputoajiksi jääneiden ihmisryhmien, kuten autismikirjon ihmisten ja lievästi kehitysvammaisten ihmisten, piti saada uudistuksen myötä vammaispalveluita yhdenvertaisesti muiden vammaisten ihmisten kanssa, heidän tilanteensa ei tältä osin vaikuta esimerkiksi lakineuvontaamme tulevien tietojen sekä yllä mainitun Vammaisfoorumin kyselyn tulosten perusteella yhtään parantuneen, mutta toisaalta myös joitain hyvinkin vaikeasti vammaisia ihmisiä on joissain tilanteissa uuden lain myötä ohjattu vain sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden piiriin. Tukiliiton ja monien muiden vammaisjärjestöjen tietoon tulleiden uuden lain soveltamisalaratkaisujen perusteella on pelättävissä, että on päinvastoin syntymässä tai jo syntynyt uusia väliinputoajien ryhmiä, joilla on erityisen suuria vaikeuksia saada tarvitsemiaan vammaispalveluita, vaikka heille ei löydy riittäviä ja sopivia palveluita yleispalveluista.

Nyt esitetylle elämänvaiherajaukselle ei siten ole todellista tarvetta, vaan tämä säästösyistä (tavoitteena viime kevään puoliväliriihessä päätetyn mukaisesti 20 miljoonan euron vuosittaiset säästöt) tehty esitys ainoastaan legitimoi entisestään sitä, miten hyvinvointialueet yhä kovemmalla kädellä säästävät määrärahoista riippumattomina subjektiivisina oikeuksina turvatuista vammaispalveluista – huolimatta siitä, että niille on ohjattu uuden lain toteuttamista varten merkittävää lisärahoitusta, joka ei kuitenkaan ole korvamerkittyä eikä alueilta saatujen tietojen perusteella ole ainakaan täysimääräisesti päätynyt vammaispalveluiden (eikä mahdollisesti edes vammaisten ihmisten palveluiden) toteuttamiseen.

Uusi vammaispalvelulaki on ollut voimassa vasta noin kymmenen kuukautta, ja siirtymäaika aiemman vammaislainsäädännön mukaisista palveluista kokonaan uuden vammaispalvelulain soveltamiseen on pääsääntöisesti kolme vuotta (v. 2027 loppuun saakka). Voimassa olevan soveltamisalasäännöksen vaikutuksia ei siten ole vielä edes voitu seurata niin, että minkäänlaiseen tietoon perustuen voitaisiin väittää, että soveltamisalan tämänhetkinen muotoilu ei turvaa vammaispalvelulain säilymistä erityislakina. Lain seurantahanke on vasta juuri alkanut (https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/vammaispalvelujen-seuranta-hanke).

Soveltamisalasäännöksen tiukentamista tai mitä tahansa muutakaan sisällöllistä muutosta uuteen vammaispalvelulakiin tulisi Tukiliiton näkemyksen mukaan harkita vasta siinä tilanteessa, jossa uuden lain soveltamista olisi systemaattisesti seurattu ja esimerkiksi soveltamisalasäännöksen vaikutuksista saatu tietoa, jotka viittaisivat jonkinlaisiin ongelmiin sääntelyssä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta.

Se, että soveltamisalasäännöstä ehdotetaan tiukennettavaksi ilman, että tämä ratkaisu perustuisi tietoon / tosiasiallisiin havaintoihin siitä, että nykyinen muotoilu vaarantaisi lain säilymisen erityislakina, vahvistaa käytännössä sen, että kyseessä on heikennys vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja palveluihin nimenomaan säästösyistä. Tätä ei voida pitää muun muassa YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta hyväksyttävänä.

Esitetty elämänvaiherajaus ei selkeytä lain soveltamista

Tukiliitto katsoo, että elämänvaiherajauksen lisääminen soveltamisalasäännökseen tekee lain soveltamisesta entistä hankalampaa. Vammaispalvelulain soveltamisalasäännös useine pitkine momentteineen ja lukuisine käsitteineen on jo nykyisellään hankala lain yhdenvertaisen soveltamisen kannalta, eivätkä esitetyt muutokset pykälän sisältöön ja rakenteeseen nähdäksemme ainakaan helpota sen soveltamista, etenkin kun elämänvaiherajaus lisäisi jälleen yhden uuden vaiheen hyvin monipolvisena näyttäytyvään soveltamisalaratkaisun tekemiseen.

Ehdotettu elämänvaiherajauksen sisältävä momentti on niin ikään pitkä ja sisältää lukuisia eri käsitteitä, jotka ovat tulkinnanvaraisia siitä huolimatta, että elämävaiherajauksen sanamuotoja ja perusteluita on pyritty lausuntokierroksen jälkeen selkeyttämään. Elämänvaiherajauksen sisältävää säännöstä voidaan yhä kritisoida epätäsmällisyydestä, joka on perusoikeuksiin kytkeytyvässä sääntelyssä erityisen ongelmallista.

Myös valtioneuvoston oikeuskanslerin esitykselle tekemässä ennakkotarkastuksessa (OKV:n ennakkotarkastusmuistio 9.9.2025; ei julkaistu verkossa, mutta saatavissa OKV:sta) pidettiin säännöstä edelleen epätäsmällisenä ja vaikeaselkoisena, eikä varsinaista pykälää tämän jälkeen kuitenkaan enää muutettu. OKV:n muistiossa todetaan sen tarkastamasta esityksestä mm. näin: ”Perustuslakivaliokunnan mainitun lausunnon mukaan laissa tulisi säätää elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista. Ehdotettu säännös on tässä suhteessa epätäsmällinen ja vaikeaselkoinen eikä sen soveltaminen vaikuta selkeältä.”

Vaikka elämänvaiheet on esityksessä nostettu pykälätasolle, käsitteitä on määritelty sekä perusteluita on erityisesti lapsuuden ja nuoruuden osalta hiukan tarkennettu, niin näillä muutoksilla ei arviomme mukaan pystytä läheskään riittävästi selkiyttämään vaikean ja monipolvisen säännöksen soveltamista, jotta voitaisiin varmistaa lain yhdenvertainen soveltaminen. Myöskään palveluiden jatkuvuuden turvaamista esimerkiksi vammaisen

henkilön ikääntyessä ei esitetyllä säännöksellä riittävästi varmisteta, kun pykälässä puhuttaisiin edelleen jatkuvuuden turvaamisen (tms. vahvemman sanamuodon) sijasta vain sen huomioon ottamisesta.

Ehdotetussa pykälässä viitataan lain tarkoitukseen, mutta 1 §:ssä säädetty tarkoitus ei toteudu, kun esitetty elämänvaiherajaus vaikeuttaa entisestään vammaisten ihmisten pääsyä tarvitsemiinsa palveluihin. Ei ole olemassa mitään ei-vammaisten (esim. ikääntyneiden) ihmisten joukkoa, johon esityksellä haettu 20 miljoonan euron vuosittainen säästö vammaisten ihmisten sijasta kohdistuisi (ja toki kaikilla ihmisillä tulee olla myös jo perustuslaissa turvattu oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin), vaan tällä säästöesityksellä heikennetään entuudestaan nimenomaan juuri vammaisten ihmisten palveluita.

Mikäli lakiesitys hyväksytään, soveltamisalasäännöksen tulkinnassa tarpeelliset lain esityöt löytyisivät jatkossa kolmesta eri hallituksen esityksestä sekä useista sosiaali- ja terveysvaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan mietinnöistä. Myös tämä entisestään vaikeuttaisi lain käytännön soveltamista ja sitä kautta vaarantaisi palveluiden ja samalla vammaisten ihmisten oikeuksien yhdenvertaista toteutumista eri hyvinvointialueilla.

Elämänvaiherajaus uhkaa lasten, nuorten ja heidän perheidensä pääsyä tarvitsemiinsa vammaispalveluihin

On selvää jo esityksen syntyhistorian pohjalta, että elämänvaiherajaus on suunnattu vaikeuttamaan erityisesti ikääntyvien ja ikääntyneiden ihmisten pääsyä vammaispalveluihin, mutta vähemmälle huomiolle on jäänyt se, miten lain soveltamisalan tiukentaminen uhkaa vammaisten lasten ja heidän perheensä sekä toisaalta myös itsenäistyvien vammaisten nuorten pääsyä heille tarpeellisiin vammaispalveluihin.

Vaikka erityisesti esitysluonnoksen perusteluita on lausuntokierroksen jälkeen tarkennettu lasten ja nuorten osalta, eikä esityksen mukaan tarkoituksena ole heikentää lasten ja nuorten asemaa, niin tosiasiassa esityksessä on elementtejä, jotka hyvin todennäköisesti johtavat käytännössä heikennyksiin lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä osalta.

Kaavamaiset ikäjaottelut (lapset 0-17-v., nuoret 18-24-v.) ovat ongelmallisia esimerkiksi kehitysvammaisten lasten ja nuorten osalta, jotka kehittyvät ja esimerkiksi irtaantuvat vanhemmistaan ja itsenäistyvät ikätovereitaan hitaammin. Nuoruuden kehitystehtävää on siten heidän osaltaan hyvin tärkeää alkaa tukea jo ajoissa lapsuuden ikävaiheessa, eikä vasta nuoren täysi-ikäistyttyä, ja sen tukemisen tarve jatkuu usein myös yli 24-vuotiaaksi. Jos ikäjaotteluita halutaan käyttää, nuoruuden ulottaminen esimerkiksi nuorisolain mukaisesti 28 ikävuoteen saakka olisikin perustellumpaa. Vaikka perusteluissa todetaan se, ettei vammaiselle nuorelle järjestettävissä palveluissa ole ikärajoja, ja että siirtyminen elämänvaiheesta toiseen tapahtuu vähitellen, niin käytännössä tällaiset ikäjaottelut hyvin helposti vaikuttavat kaavamaisesti palveluiden myöntämiseen.

Myös pienten koululaisten ja alle kouluikäisten lasten osalta perusteluissa tulisi huomioida paremmin tarve tukea heidän omaa osallisuuttaan. Käytännössä vammaispalveluissa tunnistetaan yleensä todella huonosti pienempien lasten tarvetta ja oikeutta saada esimerkiksi henkilökohtaista apua, saati vielä käytännössä hyvin harvoin myönnettyä erityistä osallisuuden tukea, voidakseen tehdä ilman vanhempien apua asioita, joita saman ikäiset vammaiset lapset tekevät jo ilman vanhempia (esim. osallistuvat erilaisten harrastusryhmien toimintaan, kyläilevät kavereillaan ja käyvät vaikka kaverisynttäreillä).

Käytännössä tällä hetkellä haasteita on myös esimerkiksi vammaisten lasten tarvitseman lyhytaikaisen huolenpidon saamisessa. Perheitä ohjataan enenevässä määrin sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, jotka vastaavat todella huonosti näihin vaativampaa tukea tarvitsevien vammaisten lasten ja nuorten lyhytaikaisen huolenpidon tarpeeseen. Vammaisen lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeet voivat jo hyvin pienenä poiketa samanikäisten vammattomien lasten tarpeista varsin merkittävästi. Vammainen lapsi voi esimerkiksi tarvita vaativia hoitotoimenpiteitä usein tai jatkuvaa ympärivuorokautistakin valvontaa toimintarajoitteidensa vuoksi. Kun lapsen hoidon, huolenpidon ja valvonnan tarpeet muun muassa tällaisin tavoin poikkeavat samanikäisten vammattomien lasten tarpeista, vanhempien hyvinvoinnin ja jaksamisen turvaamiseksi tarvitaan usein lyhytaikaista huolenpitoa mahdollisten omaishoidon vapaiden lisäksi.

Myös kynnys saada vammaispalvelulain mukaista aamu- ja iltapäivätoimintaa on noussut huomattavasti verrattuna siihen, miten vastaavaa palvelua aiemmin sai kehitysvammalain nojalla, vaikka tosiasiassa koulujen perusopetuslain nojalla järjestämässä toiminnassa pystytään edelleen yleensä huonosti vastaamaan kehitysvammaisen oppilaan tarpeisiin, vaikka siellä pyrittäisiin tekemään kohtuullisia mukautuksia.

Nämä kehityskulut jättävät vanhemmat vammaispalveluiden perusajatuksen vastaisesti yhä suurempaan vastuuseen lapsen vammasta johtuviin tarpeisiin vastaamisesta, mikä kuormittaa kohtuuttomasti jo entisestään tiukoilla niin jaksamisen kuin usein myös talouden osalta olevia vammaisperheitä. Kyse ei ole tavanomaisista lapsuusikään kuuluvista tarpeista. Esityksen perusteluissa ei silti jostain syystä edelleenkään huomioida mitenkään vamman vuoksi tarvittavia lyhytaikaisen huolenpidon palveluita tai myöskään lapsen omassa kodissa asumisen tukea (uuden VPL 19 §:n mukaisesti tarvittavan vahvoilla eri vuorokauden aikoina annettavilla palveluilla), mikä toteutuu hyvinvointialueilla täällä hetkellä käytännössä esimerkiksi neuvontaamme tulevien yhteydenottojen perusteella todella huonosti.

Jos lapsen tarpeet ovat niin vaativia, että kotona asuminen ei vahvoista palveluista huolimattakaan onnistu, vammaisen lapsen asuminen kodin ulkopuolella tulee järjestää vammaispalvelulain 19 §:n mukaisena lapsen asumisen tukena, jos lapsella ei ole lastensuojelun sijaishuollon tarvetta. Tämä olisi tärkeä huomioida 2 §:n muutosten perusteluissa, koska Suomessa on valitettavasti hyvin tyypillistä, että kodin ulkopuolista asumista tarvitsevat lapset ohjautuvat lastensuojelun puolelle, vaikka tilanteessa ei olisi kyse lastensuojelullisista tarpeista, tai ainakaan sijaishuollon tarpeesta.

Elämänvaiherajauksen suhde YK:n vammaissopimukseen

On oletettavaa, että esitetty elämänvaiherajaus tekee vammaispalveluiden saamisesta nykyistä vaikeampaa sekä vammaisille lapsille että ikääntyneille vammaisille henkilöille, mikä on ristiriidassa muun muassa perustuslain 6 §:ssä turvatun yhdenvertaisuuden, YK:n vammaisyleissopimuksen 1, 5, 7 ja 19 artiklojen kanssa sekä lapsen edun ensisijaisuutta koskevien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. On erittäin olennaista, että myös YK:n vammaiskomitea on Suomelle syyskuussa 2025 antamissaan suosituksissa (https://um.fi/ajankohtaista/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/yk-n-vammaisten-henkiloiden-oikeuksien-komitea-antoi-suosituksia-suomelle/35732) pitänyt elämänvaiherajauksen lisäämistä vammaispalvelulakiin iän perusteella syrjivänä ja kehottanut pidättäytymään siitä. Komitea on myös huolissaan vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain palveluiden eriarvoisuudesta ja suosittelee, että Suomessa kehitetään vammaisten ihmisten palveluita ilman ikärajoja ja varmistetaan oikeudenmukaisuus eri

hyvinvointialueilla olevien sekä vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita saavien vammaisten ihmisten välillä. Katsomme, että tässä elämänvaiherajausta koskevassa esityksessä ja sen perusteluissa ei riittävästi huomioida näitä vammaiskomitean näkemyksiä, vaikka säädettävän kansallisen lainsäädäntömme tulee olla linjassa Suomea sitovan vammaissopimuksen kanssa.

Lisäksi soveltamisalan rajaaminen on ongelmallista perusoikeuksien heikennyskiellon kannalta. Sikäli, kun voimassa oleva soveltamisalasäännös turvaa vammaisten henkilöiden YK:n vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutumisen paremmin kuin esitysluonnoksen mukainen säännös, katsomme, että esitetty lakimuutos rikkoisi toteutuessaan heikentämiskieltoa tai perustuslain mukaista perusteltujen odotusten suojaa, vaikka perustuslakivaliokunta ei valitettavasti ole ottanut tähän kantaa.

Säästöt ja leikkaukset kohdistuvat kohtuuttomasti vammaisiin ihmisiin

Valmisteltaessa lainsäädäntöä, joka tiukentaa vammaispalvelulain soveltamisenkriteerejä ja siten vaikeuttaa yhä useamman vammaisen henkilön pääsyä vammaispalveluihin, tulee arvioida ja huomioida myös ne yhteisvaikutukset, joita tällä heikennyksellä yhdessä aiempien palveluihin ja etuuksiin kohdistuneiden säästöjen ja leikkausten kanssa olisi tyypillisesti haavoittuvassa asemassa olevien vammaisten ihmisten asemaan ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön viime vuonna tekemässä yhteisvaikutusten arvioinnissa (https://stm.fi/documents/1271139/198978037/FINAL_Yhteisvaikutukset+eri+ihmisryhmien+perus+ja+ihmisoikeuksien+toteutumiseen.pdf/b7cb50b9-37ce-9dac-a097-64a88be42075/FINAL_Yhteisvaikutukset+eri+ihmisryhmien+perus+ja+ihmisoikeuksien+toteutumiseen.pdf?t=1727092559052) on todettu, että jo aiemmilla sosiaaliturvaan ja sote-palveluihin kohdistuneilla heikennyksillä on ollut merkittäviä vaikutuksia moniin - joskaan ei kaikkiin - vammaisiin henkilöihin, sillä he tarvitsevat vammansa vuoksi tyypillisesti muuta väestöä enemmän niin palveluita kuin etuuksiakin. On kohtuutonta, että jo tehtyjen heikennysten päälle vaikeutetaan vammaispalveluihin pääsyä entisestään siitä huolimatta, että elämänvaiherajauksen säätämiselle ei mm. hyvinvointialueiden tiukentuneet soveltamiskäytännöt huomioiden ole mitenkään nähtävissä sellaista tarvetta, jolla muutoksen tekemistä on alun perin perusteltu.

Tukiliitto katsoo, ettei uuden vammaispalvelulain soveltamisalapykälää tule nyt avata, kun saatavilla ei ole todellista lain soveltamiseen perustuvaa seurantatietoa, jonka pohjalta esimerkiksi juuri soveltamisalaa koskevien muutosten voitaisiin todeta olevan tarpeen. Pelkästään säästöjen vuoksi lakia ei ole hyväksyttävää avata, sillä vammaisten ihmisten etuuksista ja palveluista on jo säästetty kohtuuttomasti.

Uudesta laista tarvitaan joka tapauksessa lisää ohjausta, tietoa ja koulutusta

On selvää, että uuden lain soveltamisessa hyvinvointialueilla ja Helsingissä on isoja haasteita, jotka liittyvät säästöpaineiden lisäksi erityisesti jo tällä hetkellä voimassa olevan soveltamisalasäännöksen monimutkaisuuteen ja tulkinnanvaraisuuteen sekä yleisemmin tiedon puutteeseen myös muun muassa uudessa laissa turvatuista palveluista sekä vammaispalveluprosessia koskeviin säännöksiin tehdyistä muutoksista.

Riippumatta tämän esityksen läpimenosta on joka tapauksessa erittäin tärkeää, että lain toimeenpanosta valtakunnan tasolla vastaavat sosiaali- ja terveysministeriö ja THL lähtevät

viipymättä toteuttamaan kattavaa niin hyvinvointialueiden ammattilaisille kuin muille kiinnostuneille (esim. vammaisille ihmisille läheisineen) suunnattua koulutusta uudesta laista kokonaisuudessaan. Lain soveltamisala vaatii uudesta laista koulutettaessa aivan erityistä huomiota, varsinkin jos tämä esitys hyväksytään. Viime keväänä (vain) soveltamisalasta järjestetyt koulutukset eivät antaneet riittävästi eväitä lain käytännön soveltajille, eivätkä myöskään vammaisille ihmisille riittävästi tietoa heidän palveluihin liittyvistä oikeuksistaan. Myös STM:n soveltamisalasta viime keväänä antama ohje, joka tosin ei ole kovin selkeä eikä konkreettinen, vanhentuu, mikäli esitetty muutos hyväksytään.

Erityistä huomiota uudesta vammaispalvelulaista tiedotettaessa ja koulutettaessa tulisi nähdäksemme kiinnittää palveluprosessiin erityisesti tilanteissa, joissa joudutaan tekemään soveltamisalapunnintaa yleislain ja erityislain välillä. Esimerkiksi neuvontaamme tulevien yhteydenottojen perusteella tällä hetkellä monet vammaiset ihmiset joutuvat pompotelluiksi yleispalveluiden (esim. aikuissosiaalityön ja lapsiperheiden sosiaalipalveluiden) ja vammaispalveluiden välillä, vaikka jo sosiaalihuoltolaki edellyttää yhteistyötä palveluprosessissa tarvittavien tahojen kesken. Kun yleislainsäädännön ensisijaisuuden vahvistamisen jälkeen yhä useampi vammainen ihminen saa yleispalveluita (ja tyypillisesti joihinkin tarpeisiinsa yleispalveluita ja joihinkin muihin vammaispalveluita), niin joillain hyvinvointialueilla on ollut hyviä avauksia siihen suuntaan, että vammaisen ihmisen palveluprosessissa olisi esimerkiksi työparina alusta asti mukana viranhaltija sekä vammaispalveluista että yleispalveluista, eikä ihmistä pompoteltaisi näiden tahojen välillä. Tällaiset työskentelytavat sujuvoittavat prosessia, lisäävät osaamista puolin ja toisin sekä samalla osaltaan varmistavat sitä, että palveluiden ulkopuolelle tai väliin tippumista ei tapahtuisi. Jos VPL 2 §:ssä tarkoitetun vammaisen ihmisen palveluprosessissa ei ole mukana vammaispalveluosaamista, myös mainittuun pykälään sisältyvä asiakasmaksujen huojentamiseen liittyvä ns. suojasäännös jää hyvin todennäköisesti soveltamatta, vaikka sille olisi tarvetta. Lisäksi on tarpeen korostaa sitä vammaisen asiakkaan ja tarvittaessa hänen läheis(t)ensä osallistamista täysimääräisesti palvelutarpeiden arvioimisen sekä palveluiden suunnittelun prosessiin, mikä ei tällä hetkellä käytännössä läheskään aina toteudu.

Toistamme myös aiemmin esittämämme, sekä esimerkiksi Vammaisfoorumin esittämän, vaatimuksen siitä, että uuden vammaispalvelulain soveltamista ohjaamaan tulisi laatia valtakunnallinen soveltamisopas, koska huolimatta esimerkiksi Vammaispalvelujen käsikirjassa annetusta tiedosta eri hyvinvointialueiden uuden lain soveltamiskäytännöt ovat osoittautuneet hyvinkin kirjaviksi, saattaen eri alueilla asuvat vammaiset ihmiset keskenään epäyhdenvertaiseen asemaan.

Uutta vammaispalvelulakia koskevaan kouluttamiseen, tiedottamiseen, ohjaukseen sekä myös jo aloitettuun seurantahankkeeseen tulee osallistaa tiiviisti eri tavoin vammaisia ihmisiä edustavat järjestöt, joille on ehtinyt kertyä jo merkittävästi tietoa ja kokemuksia lain käytännön soveltamisesta.

Yhteenveto

Esitettyjä muutoksia vammaispalvelulain 2 §:ään ei tule hyväksyä. Ne vaikeuttavat entisestään lain soveltamista ja vammaisten ihmisten pääsyä tarvitsemiinsa vammaispalveluihin. Mitään todellista tarvetta elämänvaiherajauksen lisäämiselle lain soveltamisalapykälään ei ole, vaan esityksen taustalla ovat puhtaasti säästötavoitteet, mikä ei ole hyväksyttävää YK:n vammaissopimuksen näkökulmasta, eikä myöskään siksi, että tyypillisesti erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin vammaisiin ihmisiin on tällä hallituskaudella kohdistunut jo kohtuuttomasti säästöjä ja leikkauksia.

Soveltamisalapykälän tiukentaminen vajaa vuosi sitten yhdistettynä hyvinvointialueiden säästöpaineisiin on jo johtanut siihen, että eri tavoin vammaisia ihmisiä ohjataan huomattavan laajasti riittämättömiin ja soveltumattomiin yleispalveluihin, mikä johtaa monen vammaisen ihmisen jäämiseen kokonaan ilman tarvitsemaansa palvelua. Siten erinomainen vuonna 2023 hyväksytty uusi vammaispalvelulaki on soveltamiskäytännöissä jo ennen tätä uusinta heikennysesitystä pitkälle vesittynyt, eivätkä vammaisille ihmisille turvatut perus- ja ihmisoikeudet, kuten YK:n vammaissopimuksen mukaiset oikeudet tosiasiassa tällä hetkellä toteudu.

YK:n vammaiskomitea on käsityksemme mukaan asian selkeästi ymmärtäen vastustanut elämänvaiherajauksen säätämistä, jolloin sitä on todella vaikea pitää vammaissopimuksen mukaisena. Nyt esitettyyn elämänvaiherajaukseen viimevuotiseen esitykseen verrattuna tehdyistä muutoksista huolimatta rajauksessa on edelleen myös perustuslakivaliokunnan näkökulmasta ongelmia, joiden korjausta se esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 44/2025 vp) edellyttää esityksen hyväksymiseksi tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. PeV edellyttää yksilöllisen arvioinnin perusteiden ja noudatettavan menettelyn selkiyttämistä sekä korostaa myös lain toimivuuden ja vammaisten oikeuksiin liittyvien vaikutusten tarkkaa seurantaa. Myös OKV näki ennakkotarkastusmuistiossaan säännöksen edelleen epätäsmällisenä, vaikeaselkoisena ja vaikeana soveltaa, ja useampi perustuslakivaliokunnalle lausunnon antanut asiantuntija katsoi, ettei esitettyä elämänvaiherajausta ole mahdollista perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen säätää. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta näin ongelmallista lakimuutosta, jolle ei ole todellista tarvetta, ei nähdäksemme ole mitään perusteltua syytä hyväksyä, vaikka siihen olisi tehtävissä joitain pieniä korjauksia sosiaali- ja terveysvaliokunnassa.

Tampereella 10.11.2025

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Tiina Simons
toiminnanjohtaja

Tanja Salisma
juristi